
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2007 (год. XVI), ISSN 0861-7902

Цена ИВАНОВА

СЪВРЕМЕННИЯТ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК, БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА И СВЕТЪТ, В КОЙТО ЖИВЕЕМ

По повод на Националната кръгла маса или конференция,
посветена на съвременния български език – 29 март 2007 г.,
Национален дворец на културата

Сообщение информират о национальной конференции, посвященной вопросам современного болгарского языка, которая проведена в Национальном дворце культуры в Софии 29-го марта 2007 г. По мнению инициаторов сообщения, анализы и предложения, связанные с взаимоотношением болгарский язык – болгарское государство в проекции мира, в котором мы живем, должны стать фундаментом единой всесторонней и хорошо обдуманной государственной стратегии. В настоящем сообщении представлено и экспозе автора по проблемам заграничной болгаристики.

1. По инициатива на Националния дарителски фонд “13 века България” на 29 март се проведе конференция – национална кръгла маса, посветена на съвременния български език. В кръглата маса, чийто координатор бе Институтът за български език при БАН, участваха университетски преподаватели, научни работници, учители, журналисти, представители на Министерството на външните работи, на Съвета за електронни медии, на Агенцията за българите в чужбина, писатели, преводачи, представители на културно-просветни общности на българи в чужбина. Основен медиен партньор на инициативата е вестник “Сега”. Встъпително слово произнесе проф. Стефан Данаилов, министър на културата и председател

на Управителния съвет на Националния дарителски фонд “13 века България”. В своето слово министърът на образованието и науката доц. Даниел Вълчев изтъкна, че дискусия за езика извън темата за формирането на мисленето е непълноценна, а обучението по български език трябва да се насочи към практическото овладяване на езика чрез достъпно преподаване.

Замислена като кръгла маса, която предполага определена форма на диалогизиране между участниците, на практика срещата протече предимно като конференция с по две въвеждащи експозета съответно на сутрешното и на следобедното заседание. На сутрешното заседание, водено от писателя Димитър Коруджиев, въвеждане в темата *Съвременният български книжовен език и българската държава* направи проф. д-р В. Райнов, директор на института за български език при БАН. Въвеждането в темата *Образованието и съвременният български език* бе предоставено на проф. д-р В. Радева от Софийския университет “Св. Кл. Охридски”. Следобедното заседание бе предхождано от две въвеждащи теми: *Култура на речта* – на ст.н.с. д-р Калина Викторова от Института за български език при БАН, и *Език и медии* – на доц. д-р Г. Лозанов от Софийския университет. Изказванията на участниците, без придържане към обособени тематични блокове, което е по всяка вероятност виждане на координатора, засегнаха твърде разнообразни от типологическа гледна точка проблеми. Форматът на проявата се луташе между научна конференция с излагане на конкретни проблеми на българския език по-скоро от гледна точка на нормативистиката и между опити за насочване на дебата към принципни въпроси от стратегията на държавната политика за българския език, схващан като присъща и неотменима част от националния облик и идентичност в рамките на държавата и извън нея. Очаква се впоследствие група от специалисти да обобщи дискутираните проблеми и да предложи мерки за тяхното решаване. Основният въпрос е дали с една обща проява, без по-задълбочени анализи и конкретни предложения по отделни тематични области може да се стигне до “работещи” решения.

В заключение може да се посочи, че са необходими експертни анализи и предложения за конкретни действия, обвързани с дългосрочна стратегия на държавата в следните области: 1) Българският език в своето развитие: съвременни предизвикателства пред езиковата норма и езиковата кодификация, констатации и препоръки за постигане на по-висока степен на езикова грамотност и езиково “самоуважение” на нацията; 2) Българският език през призмата на езиковите контакти: чуждото езиково влияние, допустими и недопустими параметри, реално и нереално постижимото

чрез мерки за езикова защита; 3) Обучението по български език в българското училище: обособяване на отделни предмети *български език* и *българска литература*, съдържание и достъпен език на учебниците, съвременна методика на преподаване, мотивация у обучаващи и обучавани; 4) Обучението по български език в училище за ученици – български граждани, чийто роден или първи език не е българският: специална методика със съответната учебна литература за оgramотояване, програми за социализация чрез езиковото и интеркултурното обучение; 5) Българският език в университетското образование: подготовката на преподаватели, способни да преподават в различни конкретни езикови ситуации; преподаване на предмет *езикова култура* във всички университетски специалности; 6) Българският език в общественото пространство: образците на публичната реч, българската реч в електронни и писани медии, култура на общуването, “обкръжението” от надписи и реклами; 7) Изисквания за степени на компетентност по български език и култура спрямо различни категории чужди граждани със статут на временно или постоянно пребиваващи в страната; 8) Българският език извън границите на българската държава: езикът сред българските общности в чужбина, университетската задгранична българистика, научните занимания по българистика в чуждестранни институции, подготовката на преводачи, преводите на българска литература на други езици.

2. *Чуждестранната или задграничната българистика* е важна и същевременно доста закъсняла тема на фона на езиковата и културната политика на други страни по света. В глобализирания свят на комуникациите както образователните стратегии спрямо “големите” и “малките” езици, така и инвестициите в преподавателски кадри и в професионалната реализация на обучените нови кадри са твърде различни¹. На фона на езиковата карта на обединена Европа логично следва въпросът как отделните страни откликват на заложените принципи за езиково и културно многообразие и какви са собствените им концепции за присъствие сред *другите*. За разлика от политиката на единни стандарти в областта на икономиката, инфраструктурата, екологията, социалните дейности и човешките ресурси, според философията на мултиезичния Европейски съюз начинът, по който присъства отделната (национална) култура, е грижа на нейните носители. Декларираната културна и езикова равнопоставеност предполага, че и в обозримо бъдеще ще продължава да е актуална нуждата

от висококвалифицирани специалисти, владеещи различни комбинации от езици и със задълбочени интеркултурни познания.

Съвременното схващане за чуждестранна българистика би трябвало да се приема в най-широкия смисъл като представяне на съвременния облик на българското общество чрез преподаване и изучаване на български език извън пределите на българската държава, на българска литература и българско странознание (история, култура, изкуствознание и т.н.), чрез научни изследвания, посветени на българистични проблеми, приложения на познанията по български език и култура чрез превода в неговите различни жанрове, популяризиране на българската култура във всички нейни разновидности. Адресатите като цяло са носители на други езици и култури, но също така и българи, които по исторически, политически или икономически причини не живеят в границите на съвременната българска държава.

В сравнение с дълги и непрекъсващи традиции при други езици и култури в организацията и планирането на подобен вид дейност, чуждестранната или задграничната българистика е разпокъсана и фрагментарно присъства както в чужбина, така и у нас. Тя е “припознавана” от различни институции в страната – и всяка от своя периметър на членение на научно-приложното, културното и политическото пространство.

Закриването на някогашния *Център по българистика* след 1989 г. не доведе до появата на нов тип координираща институция, която да поеме ролята и на методически център по задграничната българистика, да има качествата и правомощията на аналогични национални институции в Европа и по света. От разнообразната палитра дейности, които вършат и координират специално създадените национални културни институти на други страни, в български вариант една част е делегирана на Министерството на образованието и науката, друга – на Министерството на културата, трета – на Министерството на външните работи, свой сегмент има и Агенцията за българите в чужбина. Отделна тема са центрове с предмет на дейност чуждестранна българистика, чието основаване е свързано пряко или косвено с ангажименти, произтичащи от междудържавните спогодби за образователен, научен и културен обмен: към Софийския, Великогърновския и Благоевградския университет (провеждащи летни и зимни езикови семинари по български език и култура и други форми на обучение), Съвет по чуждестранна българистика към БАН и други. На практика обаче остават непокрити “бели полета” или недо-

статъчно добре конципирани форми на тази специфична за съвременните реалности дейност. Общата констатация е, че реалното финансиране на собствената културна и езикова политика зад граница е изключително бедно – на фона на ритмичното и стабилното финансово покритие от страните, с които бихме искали да бъдем равнопоставени.

През последните години бяха направени опити за диагностика на състоянието на задграничната българистика с цел партниране с държавата, която чрез своя институция (която на практика отсъства) да се ангажира с дългосрочна и устойчива стратегия: среща на чуждестранни българисти през м. септември 2001 г., организирана от Съвета за чуждестранна българистика при БАН, в партньорство със Софийския университет и Новия български университет; две кръгли маси от летните семинари във Велико-търновския университет (2001 и 2006 г.) на тема “Статус на университетската задгранична българистика”, регистрирали актуалното състояние в близо 40 университета по света и конкретни проблеми на студенти, докторанти, преподаватели и преводачи; две кръгли маси (2005 и 2006 г.), организирани от Агенцията за българите в чужбина за българските училища в чужбина; две световни срещи на българските медии (София 2005 и Чикаго 2006). Въпреки инициативността на посочените институции, политиката в областта на чуждестранната българистика си остава несистемна, непоследователна и в редица случаи – изоставаща от съвременните световни тенденции.

Следващите констатации произтичат от собствения ни опит като Международен българистичен център към Велико-търновския университет с 30-годишна история и от сравненията с практиката на други страни:

1) Поради факта, че няма единен координационен център по задгранична българистика, няма институция в страната, която да разполага с пълна информация къде и по какви планове и учебни програми се изучава български език в системата на университетското образование, както и в образователни институции, свързани с българската диаспора. Нужни са осъвременени данни за университетите, в които български език и култура се преподава като първа специалност, като втора специалност или като избираем профил, алтернативен с други езици. Сведенията биха подпомогнали институциите в България, които осигуряват и провеждат езиковите практики и специализации, както и за партньорски програми в мрежи за академичен обмен.

2) Отсъстват също комплексна информация и системни контакти с преподавателите – чуждестранни българисти. Те трудно намират път към

езикови семинари или научни форуми, чрез които да контактуват периодически (някои страни го правят всяка година) със страната. Бъдещето на българистиката при смяната на поколенията е отговорност с дългосрочни измерения. Всъщност липсва едно важно звено, което би трябвало да бъде инициатива на българската държава – Международната асоциация на преподавателите българисти (сравненията отново не са в наша полза). Комисията за лекторатите в чужбина към МОН изпраща лектори по български език и литература в университети, с които държавата има подписани съответни спогодби, но не е ангажирана с методическата организация на работата и с квалификацията на лекторите. Извън полезрението остават българи – специалисти по български език, литература, културна антропология, които също преподават езика и литературата на българския народ, но са заели съответните работни места с посредничеството на други (български или чужди) институции. Тревожно е състоянието на научните занимания с българистика, която е предимно медиевистика и също “застарява”.

3) Важна е също темата за мотивацията у чуждестранния студент за избора на българистична специализация и как българската страна я поощрява чрез достатъчно програми за езикова практика. Мотивацията е функция на сравнението със статуса и материалната база на лекторатите на различни езици, преподавани в съответния университет. В този пункт материалната база на лекторатите по български език и култура в чужбина по правило е плачевна – отново поради липсата на национална агенция или център по българистика със съответните задачи. Организацията на краткосрочни езикови курсове и практики в България е следващият момент при мотивацията на студентите, записали български език и култура като специалност или специализация. Във всеобщ интерес е чуждестранните катедри и лекторатите в чужбина да бъдат методически синхронизирани с университетските езикови семинари в България в духа на Болонския процес – особено тогава, когато на студентите се зачитат нужните кредити по специалността.

4) Другият проблем са стандартите за преподаване на езика със съпътстващата социокултурна компетентност и съответно – за оценяване на равнищата на езиково-комуникативни умения според разработените принципи от Общата европейска рамка на езиците. Все още нямаме комисия за стандартизацията на българския език като чужд. Би могъл да се

избере и модел (напр. италианският), където тази дейност е предоставена на няколко лицензирани университета.

5) В тази поредица се оказва и издаването на учебници и учебно-помощни средства (включително и актуални мултимедийни продукти) за различни типове езиково обучение, което е неразривна част от методическия проблем. Освен задграничните университетски средища, учебната литература и методическата координация имат още една целева група – българските културни и културно-просветни дружества на диаспората. Някои от българските университети имат определени по-нови постижения, но потребностите от разнообразни учебни и учебно-помощни средства и изискванията са значително по-големи от предлаганото. Никой например не знае на колко места и какви учебници по български език са създадени извън България, от нашите колеги – чуждестранни българисти, а в страната ни няма методическа библиотека с издадените досега учебници и всички останали материали по български език като чужд (нейното място е в отсъстващия център).

6) Въпросът за опосредстваното присъствие на българистиката в чужбина чрез това, което се превежда от български език, също няма последователна концепция. Почти забравена и без нужното “обгрижване” е подготовката на преводачи. Не е известно в кои страни има дефицит на преводачи и как да се преодолява той чрез “затваряне” на кръга: работа на лекторатите по български език и култура – профилирани езикови семинари в страната – магистърски и други програми за усъвършенстване.

В този ред на мисли изплува и следващата тема: не ни е позната например концепция от типа “какво искаме светът да знае за нас”, ориентирана към автори и техни произведения, известни като постижения на българската култура. Съответно отсъства информация какво от един подбор на произведения вече е преведено във всяка една от страните членки на ЕС например. Едва в последно време се увеличава броят на тематично разнообразни издания с информация от категорията на т.нар. фонові знания за културата, създадена на и посредством българския език. Проблемът е достигат ли те до т.нар. целеви групи, които са посредниците между българския и другите езици и съответните култури. Последните въпроси кореспондират с модерната в обществено-политическото пространство тема за т.нар. комуникационна стратегия на държавата ни – т.е. за действия и средства, насочени към *другите*, за които езикът, културата и изобщо националният ни облик са непознати.

Опитът за анализ на съвременния облик на чуждестранната или задграничната българистика показва, че тя се нуждае от специален дебат и от ясна концепция за своето бъдеще.

БЕЛЕЖКИ

¹ Основното място, където се подготвят подобни специалисти, са университетите – която и да е форма на специализирана дейност, свързана с определен език и култура, ползва кадри с определен ценз, придобит в системата на университетското образование.